

**POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE PHDR. STANISLAVA RUBÁŠA, PH.D.,
RUSKO V ZRCADLE PŘEKladU. KAPITOLY Z DĚJIN RUSKÉHO SEBEPOZNÁVÁNÍ**

Predložená habilitačná práca Stanislava Rubáša svojím zameraním mieri tak do oblasti dejín ruskej literatúry, ako aj dejín myslenia Rusov o sebe samých, o literatúre a zvlášť o jej umeleckom preklade. Má podobu rukopisu knihy s dvoma výraznými časťami – prvú tvoria interpretačné štúdie, druhú takpovediac pionierska antológia prekladov najdôležitejších textov ruských spisovateľov o preklade. Hneď na úvod rád konštatujem, že pre mňa bolo čítanie tejto práce priam barthesovským „potešením (rozkošou) z textu“.

Predovšetkým pokladám túto prácu za potrebnú a obohacujúcu (nielen) české literárnovedné myslenie – pokiaľ viem, zatiaľ sa nik takto podrobne tejto téme nevenoval. Ponúka veľmi dobrý diachrónny prehľad toho, ako Rusom umelecký preklad pomáhal spoznávať seba samých, ako aj o tom, aký signál o sebe dávali a dávajú navonok. Pre autora práce boli zaiste veľkou pomocou dve antológie ruského myslenia o preklade (z r. 1960 a 2013), jeho štúdie vzťahujúce sa na toto myslenie však nesú pečať originálneho autorského – a aj prekladateľského – rukopisu. Stanislav Rubáš v habilitačnej práci preukázal nielen široký rozhľad a erudíciu, ktoré jej dodávajú širší európsky rozmer, ale aj prekladateľské majstrovstvo, ktoré ako aktívny prekladateľ nemôžem neoceniť. Zvlášť na tomto mieste hodno vyzdvihnúť „prvky humanistické češtiny J. A. Komenského“ uplatnené v preklade state Michaila Vasiljeviča Lomonosova – dodávajú totiž prekladu zvláštnu a príjemnú patinu.

Vzhľadom na tému práce či skôr jej podtitul nie je ambíciou autora úplný prehľad ruského myslenia o preklade – inak by do nej bol iste zaradil aj takých teoretikov ako Fjodorov, Komissarov či Švejcer –, ale vyberá z neho práve to, čo zásadným spôsobom prispelo k dejinám ruského sebaopoznávania.

Práca si okrem iného kladie za cieľ „priblížiť ‚abstraktní obraz národa‘ skrze niekoľik jeho najvýznamnejších i nevymluvnejších prekladů a prekladateľských úvah“. Tento obraz je pre čitateľa na jednej strane impozantný, na druhej desivý. Dozvedá sa totiž, že jeho doterajší naivný pohľad na Rusko vychádzajúci z premisy striktného oddeľovania ruskej kultúry od ruského režimu je do istej miery skreslený: na tom, ako ruská spoločnosť dnes vyzerá, majú, žiaľ, podiel najvýznamní ruskí vzdelanci a spisovatelia. Pokladám za prínos tejto práce, že sa to neusiluje nijako zakrývať a konštatuje to bez akýchkoľvek servítok.

Ako niť sa celou prácou tiahne tradičná binárna opozícia názorov na možnosť prekladu, najmä prekladu poézie, ktorú môžeme zastrešiť pojmi prekladateľský optimizmus vs. prekladateľský pesimizmus. Ako vidieť, oba mali v dejinách ruského myslenia o preklade hojné zastúpenie. Dôležité je, že práca predstavuje vyvážený prístup k obojm týmto názorom. Dovolím si v tejto súvislosti uviesť jeden citát amerického prekladateľa Williama Traska, o ktorý sa rád opieram a ktorý aforisticky vyjadruje môj – a verím, že nielen môj – postoj k tomuto problému: „Preklad je, samozrejme, nemožný, práve preto to robím“.

Z viacerých postojov ruských klasikov k prekladu je zrejmé, že ich názory nie sú literárnovedné ani translatologické, ale skôr ideologické. Vidieť to predovšetkým na

Dostojevskom, ktorý – ako autor práce konštatuje – svoju kritiku európskych prekladov ruskej klasiky „nedoprovádza jediným hmatateľným dôkazom nedostatečnosti“ (s. 45). Tieto ideologicky orientované stanoviská na druhej strane vyvažujú svojimi trpezlivými názormi Čechov, Berďajev či neskôr Cvetajevová, o čom svedčí úryvok z Čechovových *Troch sestier* na s. 51 a z Berďajevovej eseje *Duše Ruska* na s. 56. Pri všetkej úcte k Dostojevského literárnemu dielu, žiaľ, výsledok tzv. „veľkej dejinnej misie a všesvetového mravného predurčenia ruského národa“ vidíme dnes na Ukrajine.

Tieto nacionalistické až šovinistické názory sa netýkajú len postavenia Ruska a Rusov, ale aj jazyka. Ukazuje sa to vo fiktívnej rovine – vo výkriku profesora Potapenka v Horovom románe o nenapodobiteľnej hudbe ruštiny (s. 37), ale aj v reálnej – v Lomonosovovom konštatovaní o veľmocenskom postavení ruštiny (s. 64) či Gogoľovom výroku o ruštine ako jazyku bohatšom a dokonalejšom než všetky európske jazyky (s. 192). Je cenné, že Rubášova habilitačná práca čitateľovi túto ruskú zahľadenosť do seba a svojho jazyka sprostredkúva a umožňuje mu redefinovať svoje postoje k týmto otázkam. Možno len konštatovať, že predsa mnohé javy, pre ktoré ruskí klasici pokladajú ruskú poéziu za nepreložiteľnú, sa vyskytujú aj v iných slovanských jazykoch (za všetky spomeňme len problém prekladu deminutív), ba vlastne v každom jazyku.

Z množstva otázok nastolených v práci a hodných diskusie si vzhľadom na rozsahové limity posudku dovoľím vyzdvihnúť jednu, ktorá sa týka prekladu poézie, zvlášť viazanej, a podnetom je tu Nabokovov postulát doslovného prekladu poézie, ktorý vyplynul z jeho skúsenosti z anglických prekladov *Eugena Onegina* a jeho vlastného prekladania tohto Puškinovho diela. Postulát, ktorý osobne pokladám v týchto časoch za neprijateľný (ak má ísť o umelecký, nie striktné vedecký preklad) a ako aktívny prekladateľ s ním nemôžem súhlasiť. Napokon, Nabokovovi nepriamo oponuje aj sám Puškin v eseji o Chateaubriandovom preklade Miltonovho *Strateného raja*: „Doslovný překlad nikdy nebude věrný“ (s. 176). Tu sa žiada pripomenúť jednu z napohľad možno paradoxných zásad umeleckého prekladu ako takého: vzdialiť sa od originálu, aby som sa k nemu mohol priblížiť. Keď sme už pri Miltonovom *Stratenom raji*, ani ten sa do Ruska spočiatku nedostával priamo, ale cez francúzske prozaické preklady, ktoré Puškin v uvedenej eseji označil za „ubohé francouzské překlady prózou“ (s. 175). Takto postupoval Alexandr Grigorievič Stroganov i Amvrosij Serebrennikov vo svojich prozaických (a aj ruským pravoslávím ovplyvnených) prekladoch: základ im poskytol Nicolas-François Dupré de Saint-Maur a jeho francúzsky preklad. O to väčšmi do popredia zásadný kultúrny čin Josefa Jungmanna v českom kontexte, jeho veršovaný preklad *Strateného raja* zo začiatku 19. storočia – pravda, aj so všetkými jeho problémovými aspektmi (inklinácia k nemeckým prekladom, zmena metrického pôdorysu, vynechávanie pasáží a pod.).

Za silnú stránku habilitačnej práce pokladám až chirurgicky presné interpretácie použitých textov, navyše vždy v širšom kontexte doby a kultúry, v čom vidím aj jej možný didaktický rozmer ako dobrej učebnej pomôcky pre študentov translatológie – a to nielen českých. V tomto didaktickom smere možno vnímať aj druhú časť práce – antológiu „nejpozoruhodnejších prekladateľských reflexí ruských spisovateľů“ (to je jej presná charakteristika), ktorá je vhodným a žiaducim doplnkom interpretačných štúdií v prvej časti.

Netrúfam si zo svojej pozície nerusistu hodnotiť relevantnosť a úplnosť vybraných textov, oceňujem však ich široký diapazón od Lomonosova až po Brodského, ktorý čitateľovi dáva dobrú predstavu o myslení ruských spisovateľov o preklade.

Na záver musím zopakovať, že habilitačná práca Stanislava Rubáša bola pre mňa veľmi príjemným a obohacujúcim čítaním. Prispel k tomu aj fakt, že jej text – aspoň z môjho pohľadu „inostranca“ – neobsahuje rušivé momenty v podobe chýb, preklepov či toporných štylizácií, s akými sa niekedy pri takýchto prácach mám možnosť stretávať. Poznačil som si len zaujímavý termín „temporytmus“ (s. 67, 75n), s ktorým som sa zatiaľ v slovenskej verzológii nestretol a z termínov používaných u nás by mu bol asi najbližší „metrický pôdorys“, a slovné spojenie „pro súčasníky“ (s. 164), pri ktorom sa mi zdal nadbytočný konsonant „t“, možno však k tomu prispela interferencia slovenčiny.

Otázky do diskusie:

1. Vďaka dominantnému postaveniu ruštiny za čias Sovietskeho zväzu sa aj k nám dostávalo nemálo prekladov autorov iných národov a národností prostredníctvom tzv. prekladov z druhej ruky, v tomto prípade cez ruštinu. Ako sa pozeráte z časového odstupu na tieto preklady z kulturologického a translatologického hľadiska? Vidíte na ne priestor aj dnes?

2. Aký máte názor na požiadavku slovenského prekladateľa a teoretika prekladu profesora Jána Zambora, podľa ktorej by sa prekladateľ, skôr než pristúpi k prekladaniu, mal oboznámiť so všetkými jestvujúcimi prekladmi daného diela či už do rodného jazyka alebo do jazykov, ktoré je schopný absorbovať? Riadite sa niečím podobným aj pri vlastnom prekladaní alebo skôr jestvujúce preklady nevyhľadávate?

Záver:

Habilitačná práca PhDr. Stanislava Rubáša, Ph.D., *Rusko v zrcadle prekladu. Kapitoly z dejín ruského sebezpoznavaní* podľa môjho názoru po všetkých stránkach spĺňa kritériá štandardne kladené na habilitačnú prácu, je jednoznačným prínosom pre vedný odbor translatológia, odporúčam ju preto na ďalšie konanie.

Košice 27. 3. 2023

prof. PhDr. Marián Andričík, PhD.
Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach